

Limbă maternă, naționalitate, confesiune
Date statistice privind Transilvania în perioada 1880–1992

Versiunea revăzută și adăugită a studiului apărut în nr. 4/1994 al publicației *Magyarság és Európa*

Traducere de Skultéty Sándor

In: Fizionomia etnică și confesională fluctuantă a regiunii Carpato-balcanice și a Transilvaniei. Odorheiu Secuiesc, Asociația Culturală Haáz Rezső, 1996. pp. 83–116. (Caiete Muzeale nr. 14.)

La Comisia Națională pentru Statistică din București s-a încheiat prelucrarea datelor recensământului din ianuarie 1992. Ansamblul – desigur – bogat de date obținute în urma acestei acțiuni se așteaptă să constituie un instrument care să fie utilizat pe scară largă de toți specialiștii care cercetează societatea românească (și, în cadrul acesteia, situația naționalităților) de azi. „Instantaneul” oferit de recensământ reprezintă desigur nu doar o secțiune prin prezent, ci, în același timp, și una prin trecut, căci el surprinde rezultatele schimbărilor, de multe ori definitive, ce au avut loc în decursul deceniilor în raporturile etnodemografice. Amprenta acestor procese pot fi evidențiate prin compararea datelor mai noi și mai vechi, prin raportarea unele la altele a diferitelor aspecte privitoare la populație.

Imaginea ce urmează să fie pusă în evidență prinde contur mai întâi *la nivelul datelor cronologice analizate teritorial*. Coloanele care conțin cifrele totalizatoare ne pot îndruma în etapele analizei: ele ne îndreaptă atenția asupra unor amănunte ce solicită o analiză mai nuanțată, ne întăresc sau dezminț presupunerile cu care am pornit la drum, ne îndeamnă să luăm în considerare criterii neabordate încă, să formulăm noi ipoteze. Și, o dată reveniți din labirintul analizelor statistice, ele constituie, în cadrul împărțirii constatrilor la care am ajuns, instrumente argumentativ-conceptuale.

O problemă dintre cele mai spinoase o constituie faptul că necontenitele restructurări administrative fac imposibilă compararea pe plan regional pe o perioadă mai lungă a datelor publicate în diferite etape. Printr-o laborioasă muncă de amănunt însă, datele mai vechi se pot recalcula pe actuala structură administrativă. Dintre operațiunile de prelucrare a datelor, una s-a încheiat acum; publicarea ei integrală se face pentru prima dată în aceste pagini. Studiul nostru comparativ – prin care ne-am propus să punem la îndemîna cercetătorilor care se ocupă de acest domeniu un instrument ajutător care a lipsit pînă acum – cuprinde, la nivelul Transilvaniei actuale, date privitoare la aspectele etnice ale recensămintelor oficiale: de la prima înregistrare „oficial autentică” a cifrelor privind naționalitățile, mai exact de la catagrafia întocmită în 1880 în Ungaria privind apartenența după limba maternă, și pînă la ultima înregistrare, cea din 1992, a populației.

Iată cele mai importante elemente pe care trebuie să le știm pentru utilizarea eficientă a tabelelor. Coloanele de date sînt înșirate în ordinea alfabetică a denumirii românești a județelor. Nu am luat în considerare datele referitoare la fracțiunile teritoriale care în decursul timpului au trecut la unități administrative extracarpătice sau la cele care au fost alipite la județe intracarpătice. Variațiile pot fi deduse din datele totalizate, care trebuie înțelese în toate cazurile în sensul limitelor administrative valabile în momentul publicării. În cursul prelucrării datelor – acolo unde a fost posibil –, am ținut seama și de apartenența localităților divizate de limitele județelor sau de frontierele de stat. Informațiile legate de aceste aspecte sînt cuprinse în varianta restrînsă a acestui studiu.¹ Trebuie amintit că din respectiva variantă au fost omise datele pe anii 1900, 1910 și 1941 referitoare la localitatea Lunca la Tisa (Lonka) din județul Maramureș, respectiv cele pe anii 1900 și 1910 referitoare la localitatea Botean (Battyánháza) ce ține de actualul județ Timiș.

Lucrarea cuprinde datele referitoare la limba maternă, naționalitate și confesiune, primele două fiind incluse într-o coloană comună. Cifrele referitoare la limba maternă sînt diferențiate prin caractere aldine de cele privind naționalitatea. A trebuit să utilizăm valori estimative pentru 1910 și 1920 la nivelul județelor Covasna și Brașov, deoarece cuprinderea cînd într-o parte, cînd în alta a localității Buzăul Ardelean (Magyarbodza), în întregul ei, cu o populație numeroasă – în cea mai mare parte românească – ar fi deformat într-o proporție însemnată datele referitoare la județul Covasna.

Revederea calculelor n-a putut fi evitată nici în cazul recensământului ungar din anul 1880. Acesta n-a prezentat date privitoare la limba maternă la copiii care, din cauza vârstei, nu știau să vorbească. Tocmai de aceea, pentru 1880 cititorul găsește două rînduri de cifre. Primul, pe baza declarației personale; aici, numărul celor care nu știau să vorbească e așezat în paranteză, după rubrica „alții”. Rîndul aflat dedesubt conține aceleași date, cu completarea corespunzătoare, adică repartizîndu-i pe cei ce nu știau să vorbească – conform procedurii din epocă al oficiului de statistică – pe unele limbi materne, ținînd seama de proporția lor în localități. Valorile estimative, respectiv deduse sînt evidențiate în toate cazurile cu caractere cursive.

Datele privitoare la limba maternă și confesiunea soldaților la nivelul anilor 1880 și 1890 nu au fost detaliate pe localități. În această situație, cifrele prelucrate se referă doar la populația civilă. Efectivul total al populației pe teritoriul actual al Transilvaniei este în ambele situații cu aproximativ 30 de mii mai mare.

Din lipsă de spațiu, vom detalia datele referitoare la limba maternă și naționalitate doar la naționalitățile mai importante, care au definit fizionomia etnică a Transilvaniei – români, maghiari, germani, evrei (respectiv cu limba maternă idiș) și țigani. Numărul evreilor (cu limba maternă idiș) și al țăganilor urmează după rubrica „alții”, inclus în aceasta. Dacă aceste două categorii nu figurează în recensăminte în mod distinct sau dacă numărul lor nu e detaliat de informațiile publicate, acest lucru ține de ... scăderile lor. E de notat că recensămintele din Ungaria realizate pînă în 1910 înregistrau vorbitorii de limbă idiș ca persoane cu limba maternă germana.

Recensămintele din 1977 și 1992 i-au considerat pe aromâni, macedoromâni, secu, ceangăi, sași și șvabi ca niște categorii deosebite față de români, maghiari și germani. La realizarea tabelelor, am procedat – corespunzător modalității obișnuite de tratare a datelor – la unificarea grupurilor după natura lor. Dintre acestea, ceangăii sînt trecuți la rubrica „alții”.

Pe baza acestei abordări, în tabelele privind confesiunea n-am inclus decît religiile tradiționale, cu trecut istoric, deși, de la începutul acestui secol, cîștigă din ce în ce mai mult teren alte comunități confesionale, biserici de mai mică amploare, neoprotestante. Sfera lor de cuprindere e prezentată de recensământul din 1992 cît se poate de detaliat. Credincioșii cultului evanghelic sinodo-presbiterian – provenit din biserica săsească, recunoscut definitiv în 1948 și care numără în cea mai mare parte credincioși de limbă maghiară – au fost și ei trecuți, cu această ocazie, într-o rubrică separată. Separarea grupului ținut înainte vreme în evidența evanghelicilor augustani e motivată și de apartenența etnică. În mod corespunzător, în 1992 în coloana corespunzătoare referitoare la confesiune, în rîndul de sus e comunicat numărul de credincioși evanghelici augustani, iar în cel de dedesubt al celor sinodo-presbiterieni.

Sursele datelor le constituie volumele corespunzătoare ale recensămintelor. Excepție face recensământul din 1890, a cărui detaliere pe localități poate fi întîlnită în *Indicatorul toponimic* din 1892. Datele definitive din 1977 au fost publicate abia după un deceniu și jumătate, în volumul conținînd rezultatele preliminare ale recensământului din 1992. Rezultatele definitive pe județe ale ultimului recensământ au fost publicate nu demult de Comisia Națională pentru Statistică în primul volum din seria sa de publicații cu privire la recensământ.

Am inclus de asemenea printre coloanele de date și înregistrarea statistică din Transilvania realizată în 1920 cu scopuri administrative. Subliniem însă că în acest caz e vorba de o înregistrare de date semioficială, locală și că nu sînt excluse nici erorile. Independent însă de modul în care o caracterizăm, e o lucrare de luat în considerație. La data realizării înregistrării, frontierele României nu erau încă fixate peste tot. La limita actuală a județului Timiș, trei comune – care au fost incluse mai tîrziu în componența Iugoslaviei – au fost prinse în această operațiune de înregistrare (cu un total de 7 820 de suflete). Datele referitoare la acestea sînt incluse în totalul obținut la nivelul Transilvaniei, dar bineînțeles că lipsesc din cifra pe județul Timiș. Pe de altă parte însă, mai multe localități aflate sub ocupație iugoslavă au fost omise din acțiunea de înregistrare. Una dintre ele se află în județul Caraș-Severin (1 153 de persoane în anul 1910), iar alte douăsprezece pe teritoriul actual al județului Timiș (în 1910, cu un total de 27 586 de locuitori, în majoritate germani). Fluctuația evidentă a datelor de atunci la nivelul județului de datorează, pe lîngă emigrarea de proporții, și acestei situații.

Așa cum am amintit, datele statistice ale recensămintelor nu reprezintă decît imagini-cadru ilustrative ale istoriei demografice a Transilvaniei contemporane. Nu ne putem propune interpretări exhaustive, prezentarea detaliată a proceselor de fond. Cei ce vor însă să citească și printre rîndurile (de date) pot

fi îndrumați de câteva studii apărute în ultimul timp. Atragem atenția în primul rând asupra lucrării lui Károly R. Nyárády. Pînă în prezent, o singură lucrare a sa a văzut lumina tiparului.² Din păcate, lucrarea, ce poartă titlul *Istoria demografică a Transilvaniei*, o prelucrare de mari proporții a surselor, a rămas neterminată, partea finală a acesteia fiind accesibilă doar sub forma unui manuscris fragmentar. Rezultatele lucrării sale solitare au fost valorificate în mai multe prelucrări (de exemplu, *Monografia Transilvaniei* a lui Elemér Illyés, ca și volumul al III-lea al *Istoriei Transilvaniei* editată de Academie). Acest eminent cercetător și-a valorificat rezultatele cercetărilor într-o lucrare ce analizează un segment mai restrîns al problemei, lucrare accesibilă doar în mod limitat, dar care, ținînd seama de concluziile la care a ajuns, de spiritul metodic utilizat și efectiv novator la nivel conceptual, este cît se poate de revelatoare.³ Dintre prelucrările cunoscute și într-un cerc mai larg, recomandăm cititorului în primul rând cuprinzătorul studiu al lui András Klinger.⁴ În cadrul acestuia, autorul trece în revistă procesele etnodemografice ale perioadei 1850–1977, utilizînd baza de date a Oficiului Central de Statistică din Budapesta. László Sebók analizează, pentru perioada care începe din 1910, aceeași tematică, cu privire specială asupra diferențelor existente între cifrele oficiale și valorile ce pot fi apreciate ca reale.⁵ Dintre lucrările apărute mai recent, mai putem aminti studiile lui Zoltán Dávid, în care autorul analizează schimbările oglindite în rezultatele preliminare ale ultimului recensămînt.⁶

Din nesfîrșit de bogata literatură de specialitate, am scos în evidență aceste lucrări ținînd seama și de actualitatea lor. Firește, se cuvine să facem trimitere și la înaintași, cu deosebire la activitatea în domeniu a lui András Rónai, Károly Schneller și Sándor Vita. Între cele două războaie mondiale, aceștia, deși direct interesați, dar – folosind o expresie a lui Ernő Gáll – neatinși de extremismele „publicisticii tulburi și ale științei apologetice naționale”, au tratat cu o exemplară obiectivitate sensibilă sferă tematică a relațiilor la nivel de naționalități. Cercetătorul prezentului poate aborda cu răspundere cifrele doar în măsura de în care merge pe urmele lor: ținînd seama în cea mai mare măsură realitățile neschimbate ale apăsătorului destin minoritar, dar slăbind cătușele afective. În cele ce urmează, prin evidențierea întîmplătoare a cîtorva puncte de vedere explicative, încercăm să refacem în același spirit concluziile conținute în coloanele cronologice anexate, continuîndu-ne șirul ideilor din amintita retrospectivă referitoare la istoria recensămîntelor.

Se remarcă, în primul rînd, diferențele care există între cifrele privind limba maternă și naționalitatea, respectiv cele dintre înregistrările realizate de autoritățile ungare și cele românești. Contradicțiile cele mai spectaculoase se constată în privința înregistrării populației din Transilvania în anul 1920. Și nu întîmplător: e prima înregistrare de date efectuată de autoritățile românești pe teritoriul de azi al Transilvaniei, pe baza unui criteriu cu totul diferit de recensămîntele ungare: așa-numita „origine etnică”. Din cauza incompatibilității evidente cu cifrele ungare, care-și dovediseră „rezistența la multe probe” la care au fost supuse, înregistrarea de date din 1920 a constituit, la vremea ei, obiectul unui adevărat asalt din partea specialiștilor noștri. Din atitudinea lor de respingere transpare caracterul antinomic, de la bun început ireconciliabil, al celor două feluri de a aborda problema. Nu detaliem toți factorii – de istorie socială, politică și a ideilor – care au determinat ca statistica oficială ungară să decidă utilizarea criteriului limbii materne la înregistrarea naționalității.⁷

Specialiștilor maghiari le-au fost limpezi dificultățile care fac imposibilă determinarea explicită din punct de vedere statistic a apartenenței la o națiune sau naționalitate. Ei au subliniat în repetate rînduri că naționalitatea e definită în primul rînd de sentimentele individului, independent de limba maternă, ba chiar și de cunoașterea acesteia. În lipsa unei soluții mai bune însă – ori poate tocmai de aceea – au acordat totuși înțîietate limbii materne, deoarece au considerat-o ca un criteriu obiectiv, bazat pe cunoașterea limbii. Decizia individului au respectat-o însă, considerînd-o chiar singura cheazășie a obiectivității și, chiar dacă au avut rețineri, au socotit că prin declararea limbii materne (a limbii vorbite cel mai bine și cu cea mai mare tragere de inimă) – deși era, la urma urmei, un act subiectiv – recensămîntele noastre reușesc să fixeze factorul relativ durabil al apartenenței naționale. Ca urmare a caracterului contradictoriu al conceptului de naționalitate înțeles în acest fel, cifrele reprezentînd limba maternă, dincolo de exprimarea de la sine înțeleasă a apartenenței lingvistice, conțin și manifestarea – mai echivocă – a efectului unor forțe ce sugerau declararea limbii de stat. Necruțătoare l e critici ulterioare la care a fost supusă statistica ungară se întemeiază pe acest fapt, obiectîndu-se umflarea artificială a numărului celor cu limba maternă maghiara prin metode de înregistrare incorecte. Statistica în sine nu poate fi însă făcută răspunzătoare pentru interpretarea tendențioasă a cifrelor care fixau și situații de maghiarizare lingvistică superficială. E cunoscut faptul

că recensămintele ungare – pentru corectarea caracterului unilateral al statisticii privitoare la limba maternă – s-au extins și la culegerea de informații legate de apartenența confesională și de cunoașterea altor limbi, de la înregistrare la înregistrare lărgindu-se sfera prelucrării limbilor analizate. Prin urmărirea lor, inexactitatea datelor privitoare la limba maternă „se pot transforma, dintr-o carență, într-o informație nouă, de o importanță deosebită”, referitoare tocmai la eficiența și sfera de influență efectivă a procesului de asimilare națională.⁸ Din această cauză, la urma urmei statistica ungară poate fi acuzată de a fi părtinitoare doar de criticii săi de rea-credință, deoarece aprecierile sale cât se poate de temeinice și fără egal de bogate la nivel european pun la dispoziție, pentru abordarea mai nuanțată a unor fenomene controversate, un material factual cât se poate de detaliat, valabil până în zilele noastre.

Nu e locul să analizăm în detaliu nici motivul pentru care primele recensăminte românești realizate pe teritoriile nou-luate în posesiune au avut la bază *criteriul direct* al naționalității. O explicație evidentă este aceea că, prin aplicarea unor modalități deosebite de cele folosite de Ungaria, noua autoritate căuta, și la nivel statistic, o bază legitimă de referință pentru întărirea suveranității sale. Dincolo însă de conexiunile politice evidente, răspunsul la acest fenomen îl putem găsi în tradițiile mai modeste din „Vechiul Regat” privitoare la statistica românească a naționalităților. Tînărul stat românesc, care urma concepția ideologiei politice franceze clasice privitoare la statul național și care, comparativ cu Ungaria de atunci, era din punct de vedere etnic indiscutabil mai omogen, n-a considerat necesară cunoașterea numerică a naționalităților sale. În scopul separării elementelor „străine” de cele „naționale” prezente pe teritoriul său, a considerat îndestulătoare înregistrarea cetățeniei, obiect al unei examinări mai deosebite constituindu-l doar Dobrogea, necolonizată încă cu „elemente naționale”. După primul război mondial însă, România, mărită teritorial și, în acest fel, devenită de fapt multinațională, n-a mai fost reticentă în ce privește înregistrarea pe criterii naționale a populației sale. Știința românească a statisticii nu era încă pregătită pe atunci să facă față provocărilor noii situații. Așa cum integrarea administrativă, juridică, culturală etc. a unor părți de teritoriu cu tradiții diferite a devenit posibilă doar după o îndelungată muncă pregătitoare, la fel s-a întâmplat și cu determinarea exactă a raporturilor naționale, incomparabil mai complexe decât cele anterioare și diferite de la o regiune la alta. Firește că avantajarea criteriului național direct, moștenit din practica statistică a „Vechiului Regat”, în cadrul primilor pași în acțiunea de înregistrare a populației nu e de condamnat ca fapt în sine. Utilizarea „originii etnice”, a „descendenței naționale” s-a îmbinat însă cu absolutizarea acestui criteriu de o exactitate relativă, și astfel cu aplicarea unor metode extrastatistice. Nici în împrejurări normale nu e ușor de dat un răspuns univoc la o astfel de chestiune greu de definit din punct de vedere conceptual și cere o cercetare și o studiere temeinice. Consemnări din epocă ne informează că autoritățile au rezolvat în multe cazuri cât se poate de simplu problema complicată a obiectivității răspunsurilor date la întrebarea referitoare la apartenența națională. Îngrădind caracterul voluntar al declarației, ele au căutat să asigure, prin analizarea numelui ori clasificarea pe bază confesională de pildă, ca datele – corespunzător și așteptărilor politicii din epocă – să fie „veridice”, și nu „bazate pe sentimente”. Aceste înregistrări românești de date s-au străduit de altfel să contracareze la timp acel avans în procesul de asimilare pe care-l obținuseră înregistrările ungare privitoare la limba maternă și care oglindeau inevitabil tendințele întârziate de realizare a statului-națiune. Sub semnul justiției statistice, autoritățile românești au făcut totul ca grupurile naționale așa-zis deznaționalizate să-și poată dovedi apartenența după descendență, care „nu a dispărut, ci e doar ascunsă”. Ideea fixă privind „descendența” a devenit un reflex al statisticii românești, a cărei influență și-a făcut ulterior simțită prezența și la nivelul înregistrărilor privitoare la limba maternă.

Punctele de vedere pronunțat diferite ale celor două părți sînt în ele însele purtătoare ale unor paradoxuri care n-au putut fi înlăturate decât prin renunțarea la exclusivismul criteriului unic și prin rafinarea principiilor de înregistrare a datelor. În acest domeniu, cei mai valoroși specialiști români sînt cei care au făcut primul pas; înțelegînd absurditatea modalității directe, s-au delimitat de zelul manipulator al autorităților și au elaborat pentru recensămîntul din anul 1930 un sistem de principii complex, cu adevărat modern. Argumentația lor e asemănătoare celei a statisticienilor maghiari: avînd în vedere că pentru aprecierea apartenenței etnice statistica referitoare la naționalități nu dispune de criterii sigure, realizatorii recensămîntului *sînt nevoiți* să se mulțumească cu declarația subiectivă a cetățeanului. În această declarație – tot în lipsă de altceva – își găsește expresia „sentimentul individual al apartenenței etnice”, adică naționalitatea (în principiu, declarată în afara oricărei influențe). La aceasta se adaugă ancheta privind limba maternă (de fapt, mai degrabă limba părinților)

și apartenența confesională. Chestionarea ambelor aspecte a fost considerată – pe bună dreptate – o performanță deosebită, deși nici măcar în aceste condiții – îndestulătoare pentru stabilirea structurii etnice a unei țări. În acest mod de a pune problema se definește același sentiment de insatisfacție față de criteriul obiectiv absolut. De fapt, în adâncul sufletului celor mai valoroși dintre ei era prezentă dorința de a găsi *metoda românească* perfectă de dovedire a apartenenței naționale. Aceasta a dus pînă acolo încît în cadrul recensămîntului din 1941 – în parte din cauza influenței germane, ca urmare a pătrunderii ideologiei rasiste – printre întrebările cuprinse în chestionar s-a inclus și originea națională a părinților (!).⁹ Se poate în orice caz spune că România și Ungaria, tocmai în punctul mort al relațiilor dintre ele, în urma celui de al doilea arbitraj de la Viena, au ajuns, cel puțin în domeniul științei statistice, la un numitor comun, controversale terminologice ale specialiștilor din cele două țări atingînd un punct de echilibru. Statisticienii Ungariei, mărită teritorial în acea perioadă, au început și ei, deși cu ezitări, să fie preocupați de posibilitatea includerii acestui aspect; în cele din urmă – e adevărat, în urma hotărîrii exprese a primului-ministru Pál Teleki –, criteriul naționalității a fost și la noi trecut în chestionar.

Abuzurile incredibile ale statisticilor de cele două părți referitoare la naționalități nu mai par azi atît de ieșite din comun ca în momentul elaborării lor, sub șocul Trianonului. În esență, în urma folosirii altor metode de măsurare, au ieșit la iveală procese asimilaționiste anterior ținute în secret și care, o dată cu schimbarea autorității statale, s-au modificat (sau au fost modificate) cu o sută optzeci de grade. Uneori, desigur, „ajutat”. Afirmarea limpede a tendințelor de reasimilare au condus de pildă în multe cazuri la falsificări stîngace de date. Valabilitatea cifrelor de atunci, în cazul unor exemple extreme, s-a dovedit îndoielnică, fapt care a discreditat pe bună dreptate recensămîntul în ochii specialiștilor noștri, ca și, pentru multă vreme, criteriul naționalității. În cele mai multe cazuri însă – privind înapoi și înainte în perspectiva timpului –, azi am putea spune mai curînd că datele cu caracter extremist semnalează, în calitatea lor de indicatori grosolani, dar eficace, acele puncte sensibile din teritoriu care constituie laboratoare dintre cele mai importante ale fenomenului modificării identitare, care nu pot fi definitiv interpretate doar pe baza cîte unui recensămînt. În aceste cazuri, pe lîngă aspecte intermitente, se poate constata că există și un fel de continuitate, ca un jăratic incandescent sub cenușă. Focul crezut stins se poate uneori așîta ori poate fi aprins de vînt. (Să ne gîndim doar la reaprinderea conștiinței „neoșvăbești” în ținuturile sătmărene de azi.) Aceste fenomene complexe însă – mai ales dacă provoacă mai mult fum decît foc – nu mai pot fi explicate doar cu ajutorul statisticii. Cifrele referitoare la naționalitate nu sînt deformate doar în recensămintele românești. Evidențiem, bunăoară, faptul că în 1941, cînd statisticienii noștri au inclus în chestionar întrebarea privind naționalitatea, într-un mod cu totul surprinzător în zeci de localități din județele Maramureș și Satu Mare multe persoane care anterior se declaraseră români sau evrei s-au prezentat în masă ca fiind de naționalitate maghiară; persoane care nu doar că nu vorbeau maghiara la nivel de limbă maternă, dar n-o vorbeau deloc (nici în 1910). Pe de altă parte, cifrele privitoare la limba maternă sînt substanțial mai consistente. În timp ce uneori, față de cifrele privind naționalitatea, încercările estimative de a aduce – în comparație cu datele comunicate de autoritățile românești – la un nivel plauzibil cifrele privind numărul presupus al maghiarilor din Transilvania ajung la diferențe de 200–250 de mii, în cazul cifrelor privind limba maternă această diferență e de căutat la nivelul cifrei de cel mult 100–150 de mii de persoane. Dintre estimările comparative referitoare la diferite perioade de timp, realizate prin metode divergente și în orice caz conținînd mulți factori de incertitudine, o alegem pe cea care prezintă cea mai mare abatere: în cadrul acesteia, încercăm, pe baza recensămîntului ungar din anul 1941, să deducem care era situația cu zece ani înainte. După cîte știm, recensămîntul românesc din decembrie 1930 a înregistrat în partea de nord a Transilvaniei, mai exact pe teritoriul care, mai tîrziu, în urma celui de al doilea arbitraj de la Viena, a intrat în componența Ungariei, 1 milion 7 mii de persoane cu limba maternă maghiara. Tot aici, recensămîntul ungar realizat la sfîrșitul lui ianuarie 1941, a constatat 1 milion 344 de mii de locuitori cu limba maternă maghiara. Între cele două momente, sporul natural a fost în medie anuală de 9,4 la mie. Numărul celor cu limba maternă maghiara conține, peste sporul natural, un important excedent migratoriu: cuprinde și masa apreciată la 100 de mii de persoane a celor care, pînă în momentul realizării recensămîntului, în urma arbitrajului de la Viena, s-au refugiat din sud în nord, respectiv s-au mutat din țara-mamă pe acest teritoriu. Fără aceștia, cifra de mai sus ar fi – teoretic – de 1 milion 244 de mii. Acest lucru, luînd ca bază de calcul media sporului din nordul Transilvaniei, presupune o creștere naturală a populației maghiare de aproximativ 107 mii. Diferența dintre cele două cifre este de 1 milion 137 de mii. Acesta

ar fi așadar numărul maghiarilor din nordul Transilvaniei, în anul 1930 – pe baza sporului natural –, ce poate fi dedus din recensământul ungar din anul 1941. Valoarea e mai mare cu 130 de mii față de cifra oficială de atunci. Calculul se poate face și invers. Eminentul statistician român Sabin Manuilă a publicat între 1931 și 1939 – timp de mai mulți ani, cu detalieri lunare – datele privind evoluția numerică a naționalităților. Conform acesteia, numărul persoanelor de naționalitate maghiară a crescut în nouă ani cu doar 58 de mii.¹⁰ În tabelul elaborat de el, sporul natural al celor de naționalitate maghiară e inferior mediei: atinge anual 6,8 la mie. Această proporție – raportînd practica românească a elaborării recensământului la înregistrările demografice – n-ar depăși anual, conform apartenenței după limba maternă, 7,5 la mie. În acest mod, în zece ani pe teritoriul amintit creșterea populației cu limba maternă maghiară poate fi apreciată la 77,5 mii. La începutul lui 1941, pornind de la recensământul românesc din 1930, ar fi trebuit să atingă teoretic 1 milion 85 de mii. Această cifră e mai redusă cu aproximativ 260 de mii sau, scăzînd surplusul de refugiați și de imigranți, cu 160 de mii decît valoarea înregistrată de recensământul ungar. Conform criteriului naționalității, calculele noastre ar avea ca rezultat o diferență de 260–300 de mii de persoane, care depășește cu mult valoarea înregistrată de indicatorul limbă maternă! În această diferență sînt concentrate anomaliiile care semnalează caracterul ireconciliabil al metodelor diferite de înregistrare a datelor și de care se fac vinovate ambele părți. Raționamentul pe care l-am folosit îl ilustrăm cu tabelul nr.1.

Tabelul 1.
Sporul real și natural al persoanelor de naționalitate maghiară și cu limba maternă maghiară
în nordul Transilvaniei
între 1930–1941

	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Total	2394,8	2580,1	185,3	185,3	9,4	234,2	234,2	-48,9	-48,9
Pers.de naționalitate maghiară	912,5	1380,6	468,1	368,1	6,8	64,4	110,0	258,1	303,7
Pers. cu limba maternă maghiară	1007,2	1343,8	336,6	236,6	7,5	77,5	107,0	129,6	159,1

- 1) Număr de persoane în anul 1930 (în mii)
- 2) Număr de persoane în anul 1941 (în mii)
- 3) Creșterea reală a populației între cele două recensăminte (în mii)
- 4) Creșterea reală a populației după scăderea refugiaților (în mii)
- 5) Media anuală a sporului natural pe baza datelor comunicate oficial (la mie)
- 6) Spor natural pe baza datelor comunicate oficial, pornind de la recensământul din anul 1930 (în mii)
- 7) Spor natural pe baza mediei anuale raportate la totalul populației, dedus din recensământul pe anul 1941 (în mii)
- 8) Diferența dintre valorile înscrise în coloanele a 4-a și a 7-a (în mii)
- 9) Diferența dintre valorile înscrise în coloanele a 4-a și a 6-a (în mii)

În partea de sud a Transilvaniei, întîlnim relații mai echilibrate. Pe acest teritoriu, la sfîrșitul anului 1939 Manuilă a estimat că numărul celor de naționalitate maghiară este de 462 de mii. Tot aici, recensământul românesc care a avut loc cu un an și jumătate mai tîrziu a înregistrat 363 de mii de maghiari, mai puțini cu exact atîția cîți par să fi fost cei care se refugiaseră de aici pînă la acea dată. Un rezultat asemănător am putea obține și pornind de la recensământul ungar din anul 1910, conform căruia în acel moment numărul celor cu limba maternă maghiară era aici de 539 de mii. Diferența – 176 de mii de persoane – e aproximativ identică cu numărul refugiaților de după 1918 și apoi de după arbitrajul de la Viena. (Statistica cu privitoare la locul nașterii realizată de recensământul ungar din anul 1930 a înregistrat 78 de mii de maghiari de loc din județele din sudul Transilvaniei, al doilea val de refugiați ducînd cu el, după cum am amintit, alte 100 de mii de persoane.) Ceea ce lipsește în plus de aici e sporul natural din cele două decenii anterioare – cam cu atîția ar fi mai mulți maghiarii din sudul Transilvaniei conform criteriului limbii materne. În general, această estimare a lui Manuilă o putem așadar accepta. Pe baza tuturor acestor aspecte, nu e exagerat să afirmăm că diferența de 130–160 de mii, demonstrată pe baza criteriului limbii materne pentru teritoriul nord-transilvan, diferență în care e cuprinsă majoritatea populației maghiare, mai precis categoriile cele mai fertile ale acesteia,

reprezintă acea limită superioară pornind de la care – ținând strict seama de fenomenul de asimilare, cu mutațiile lui naturale sau forțate prezente la nivelul ambelor recensăminte – se poate ajunge pentru perioada dată la orice rezultat „real”. Acesta e spațiul unde trăiesc cel mai mare număr de ezitanți, persoane cu dublă ascendență identitară, membri ai grupurilor cu apartenență controversată. (Așa sînt bunăoară credincioșii bi- sau multilingvi izraeliți, ortodocși și greco-catolici sau descendenții șvabilor colonizați în ținuturile sătmărene care în 1910 fuseseră înregistrați cu limba maternă maghiara.) Oricui și-ar propune însă să tragă concluzii valabile pînă în zilele noastre din cele prezentate mai sus îi atragem atenția asupra unui singur aspect: în 1910, pe teritoriul de azi al Transilvaniei existau încă aproximativ 130 de mii de izraeliți cu limba maternă maghiara; în 1941, în nordul Transilvaniei, dintre cei de confesiune izraelită peste 100 de mii s-au declarat ca aparținînd – maghiarimii. Azi, în Transilvania nu mai întîlnim decît slabe urme ale acestui grup etnic. În 1992, numărul celor de confesiune izraelită a fost de doar 2 768; dintre aceștia, numărul celor de naționalitate maghiară e cu totul de 171, cel al persoanelor cu limba maternă maghiara estimîndu-se la cel mult 1,5 mii.

La caracterul oscilant al datelor contribuie, dincolo de efectul denaturant al metodelor divergente de înregistrare, și mișcările (cu coloratură etnică) de populație. Determinarea acestora nu e cu nimic mai ușoară decît în celelalte situații. Aceasta, deoarece cifrele pe care le avem la dispoziție privind mișcările naturale de populație și mișcările migratorii sînt cît se poate de lacunare în timp și spațiu și, mai ales, sub aspect național și confesional. Cu toate că datele de dinaintea celui de al doilea război mondial sînt mai bogate decît cele de azi, în ce privește însă perioada de război trebuie să dibuim în întuneric. Cifre nuanțate, care să poată fi analizate obiectiv, nu avem decît din prima jumătate a secolului nostru, cu precădere din anii de pace, stabili (1900–1910 și 1930–1939).

Pe lîngă ideile preconcepute referitoare la statisticile elaborate de autoritățile românești, și acest lucru poate explica de ce tot mai numeroasele lucrări cu caracter publicistic folosesc cu precădere extraordinar de bogata ofertă de date a statisticii ungare de la începutul veacului, și în cadrul acesteia poate mai ales cele oferite de recensămîntul din 1910. Dar, deși pare un lucru de la sine înțeles, totuși de multe ori e tot atît de înșelător să deducem aspectele încîlcite – apărute după schimbarea autorității statale – ale fenomenelor etnice doar din recensămîntul din anul 1910. Acest lucru e valabil mai ales înaintînd în timp spre zilele noastre – de pildă, dacă am vrea să explicăm situațiile de azi fără să ținem seama de marile schimbări intervenite între timp, prin raportare directă la cele din epocă. După cum e valabilă această constatare și pe termen mai scurt, adică la evaluarea comparativă a primelor înregistrări românești de date de după tratatele de pace de la Paris. Se știe că cifrele referitoare la limba maternă în perioada 1988–1910 au înregistrat o surprinzător de rapidă creștere în privința limbii maghiare și, într-o proporție corespunzătoare, o scădere a proporției celor avînd altă limbă maternă. Rapoartele întocmite cu ocazia recensămintelor – așa cum observă într-un loc Zoltán Dávid – au putut deveni tocmai din această cauză comunicate triumfale, care au autentificat și sprijinit scopurile politice ale statului ungar de după apariția dualismului.¹¹ Acceptarea ca „un fel de comunicat de război” a realității statistice a unei istorii care luase o întorsătură dramatică însemna recunoașterea înfrîngerii. Ține însă de situația de fapt că raporturile etnodemografice surprinse de recensămîntul din 1910 nu s-au dovedit efemere în statele succesoare exclusiv ca urmare a arbitrarului istoriei, ci și pentru că pe alocuri s-au dovedit de dată relativ recentă. Literatura demografică istorică ungară a așezat această chestiune la locul ei. Astfel, importante mutații care au avut loc la sfîrșitul secolului trecut și începutul secolului nostru în raporturile (de forță) etnice pot fi explicate prin trei factori: 1) Sporul natural înregistrat de maghiari cu începere din anii 1860 l-a depășit pe cel al popoarelor nemaghiare. 2) Maghiarii au participat într-o proporție mult mai mică la valul emigraționist decît celelalte popoare ale țării. 3) O parte a populației nemaghiare, ca și cea mai mare parte a imigranților s-au asimilat. Aceste afirmații le putem admite ca ipoteze valabile și în cazul Transilvaniei de azi, cu completarea că în acest spațiu ponderea relativă a maghiarilor a crescut într-o proporție ceva mai însemnată decît media pe țară, ceea ce, dincolo de cele amintite – în cazul cîtorva unități administrative – se datorează și mișcărilor migratorii între diferitele regiuni ale țării, ca și balanței pozitive a schimbului intern de populație.

Pentru studierea acestor aspecte, e necesară descoperirea, prelucrarea și analizarea detaliată a surselor. Nu vrem să anticipăm astfel de lucrări. Cele mai importante corelații însă merită să le evidențiem cu ajutorul cifrelor privind mișcările de populație mai importante din ultimul deceniu de pace de dinaintea primului război mondial. Acestea pot fi transpuse în general la suprafața de azi a țării. Vezi tabelul nr.2.

Tabelul 2.
Sporul real și natural al populației pe teritoriul de azi al Transilvaniei
între 1901 și 1910, pe naționalități
(În mii)

	Total	Maghiari	Români	Germani	Alții
Populația în 1900	4874,8	1438,4	2685,2	582,5	168,6
Populația în 1910	5261,0	1662,8	2829,5	565,0	203,6
Creșterea efectivă	386,2	224,4	144,3	-17,5	35,0
Spor natural	477,4	173,4	238,8	51,7	13,5
Dif. dintre sporul real și cel natural	-91,2	51,0	-94,5	-69,2	21,5

Să urmărim în ce măsură corespund aceste cifre afirmațiilor anterioare. Sporul natural în cei zece ani corespunde unui ritm anual de creștere de 9,42 la mie. Proporția în care a sporit populația cu limba maternă maghiara este cea mai mare (11,2 la mie). Ei sînt urmați de germani, care au fost înregistrați împreună cu cei cu limba maternă idiș (9,0 la mie), după care urmează românii (8,66 la mie) și, în sfîrșit, cei avînd alte limbi materne (7,27 la mie). Creșterea reală e mai mare decît sporul natural doar în cazul persoanelor cu limba maternă maghiara și al celor cu alte limbi materne. La aceștia, diferența pozitivă reprezintă un cîștig datorat migrației, respectiv procesului de asimilare, iar cea negativă a populației cu limba maternă româna și germana acoperă o pierdere datorată unor cauze asemănătoare. Diferența pozitivă a celor cu alte limbi materne indică, față de 1900, creșterea numărului țiganilor în zona de dincolo de Piatra Craiului (aparitia țiganilor nomazi, respectiv nedeclararea la recensămîntul din anul 1910) în detrimentul celor de alte naționalități, în primul rînd al românilor. Diferența negativă în cazul românilor și al germanilor se datorează mai ales emigrării în proporții însemnate. Aceste mișcări sînt prezentate – în raport cu datele privind la mișcarea naturală a populației – în tabelul nr. 3.

Tabelul 3. Spor real și natural, emigrare și imigrare în totalul unităților administrative
care au trecut sub autoritatea statului român, între 1901–1910, pe naționalități
(În mii)

	Total	Maghiari	Români	Germani	Alții
Malul stîng al Tisei și unghiul Tisa–Mureș					
1. Creșterea reală	260,6	167,3	70,9	-19,2	41,6
2. Spor natural	386,4	155,7	113,4	55,2	62,1
3. Dif. dintre sporul real și cel natural	-125,8	11,6	-42,5	-74,4	-20,6
4. Emigrări	176,8	38,3	35,4	74,9	28,2
5. Imigrări* ale populației	33,9	6,5	7,3	11,6	6,4
6. Soldul* dintre emigrări și imigrări ale pop.	142,9	31,8	28,1	63,3	21,8
7. Diferența* dintre rîndurile 3 și 6	17,1	43,4	-14,4	-11,1	1,3
Zona de dincolo de Piatra Craiului					
1. Creștere reală	201,4	103,2	74,7	1,1	22,4
2. Spor natural	241,8	89,7	133,2	17,8	1,1
3. Dif. dintre sporul real și cel natural	-40,4	13,5	-58,5	-16,7	21,3
4. Emigrări	141,7	25,9	93,7	21,7	0,4
5. Imigrări* ale populației	29,6	3,9	15,4	4,1	0,1
6. Soldul* dintre emigrări și imigrări ale pop.	112,1	22,0	78,3	17,6	0,3
7. Diferența* dintre rîndurile 3 și 6	71,7	35,5	19,8	0,9	21,6

* Totalul datelor pe naționalități și cifra de la rubrica „total” se deosebesc, deoarece Oficiul de statistică a detaliat abia cu începere din 1905 pe limbă maternă numărul persoanelor revenite

Pe baza informațiilor Oficiului ungar de statistică, soldul emigrărilor și al revenirilor de populație în județele de dincolo de Piatra Craiului a fost între 1901–1910 de -112 072, iar pe întregul teritoriu al unităților administrative din care o parte va reveni mai târziu României de -142 901 persoane. De pe teritoriul acestor unități administrative așadar, plecând în decursul deceniilor în străinătate – peste ocean, în România și în Germania – au lipsit conform datelor înregistrate oficial, peste un sfert de milion de persoane. Această valoare trebuie micșorată din cauza neglijențelor existente la nivelul evidențelor. De altfel, conform bilanțului demografic al țării, în perioada dintre cele două recensăminte, față de valoarea de 23,7 la sută a emigranților, exprimată de statistica oficială privind emigrarea, numărul celor ce reveneau în țară poate fi estimat la 38,4 la sută.¹² Proporțional, pe teritoriul analizat, numărul celor ce reveneau e cel puțin dublu față de ceea ce era înregistrat oficial, adică de 120–125 de mii de persoane. (Faptul neprins în evidențe al revenirii populației e confirmat și de bilanțul pe județe al migrației interne, conform căruia acest fenomen privea în cea mai mare parte zona de dincolo de Piatra Craiului – în special, județele ei sudice.) Pierderile sînt și așa considerabile, în total aproape 200 de mii de persoane, dintre care, conform unor estimări cu totul empirice, valoarea care ar reveni pentru teritoriul de azi al Transilvaniei ar fi de aproximativ 100–150 de mii. Această cifră e cu puțin superioară diferenței dintre sporul real și cel natural, mai exact o parte din deficitul datorat emigrărilor se pare că a fost compensat de alte plusuri, fapt ce a contribuit la creșterea ponderii numerice a populației maghiare.

Conform cifrelor prezentate de tabelul nr.3, emigranții români aproape în totalitate, iar emigranții maghiari în mare parte provin de pe teritoriul de azi al Transilvaniei. Cifra cu care au participat la acest fenomen germanii și alte naționalități (sîrbii, slovaci, rutenii) – avînd în vedere că principalele focare de emigrare (din județele Torontál/Torontal, Csanád/Cenad, Ugocsa/Ugocea, Máramaros/Maramureș) cad în afara hotarelor actuale ale Transilvaniei – trebuie micșorată într-o proporție însemnată. Putem estima pe total că românii au participat la fenomenul emigraționist proporțional cu numărul lor, maghiarii sub puterea lor numerică reală, iar cei înregistrați ca avînd limba maternă germana cu mult peste această proporție. În general, diferența dintre sporul real și cel natural al populației românești a fost înghițită de emigrație, și doar o parte mai mică poate fi socotită pierdere datorată procesului de asimilare. Contribuția asimilării lingvistice la creșterea numerică a populației maghiare ar putea fi stabilită doar pe baza unor cercetări sistematice, printre altele prin cunoașterea exactă a balanței migraționiste. Statisticile cu date privitoare la locul nașterii vorbesc însă în mod firesc de o mișcare mai intensă a populației spre Capitală, respectiv pe teritoriul unităților administrative, ca și între unitățile administrative vecine, fenomen pe care, ca urmare a situațiilor existente în prezent, n-avem posibilitatea să-l detaliem. De altfel, nici n-ar avea sens să raportăm sistemele naturale de legături existente la nivelul comunităților locale din epocă la condițiile apărute ca urmare a trasării forțate a unor hotare. Excedentul virtual al mișcărilor cu direcția nord-vest – sud-est se concentrează în mare parte pe linia frontierelor de azi, aspect nedemonstrabil pe baza celor de mai sus. În orice caz, e cunoscută forța de atracție a cîtorva zone, care au avut ca efect un val migratoriu între diferite regiuni ale țării. Din cifrele conținute în tabelele anexate, se vede limpede bunăoară că pe teritoriul județelor Caraș-Severin și Hunedoara, de altfel ținuturi cu un spor natural scăzut, în trei decenii numărul maghiarilor veniți din regiuni mai îndepărtate a sporit de mai multe ori, ca urmare a atracției exercitate de zona minieră și de centrele industriale aflate în plină dezvoltare. O evoluție într-un ritm asemănător poate fi observată în județul Timiș, creșterea numerică față de medie a maghiarilor cunoscînd un dinamism evident pe teritoriul județului învecinat Arad, cu un spor de asemenea mai scăzut. La aceasta au contribuit colonizările realizate de stat, ca și cele particulare. Un șir de nume grăitoare marchează insulele maghiare care se repopulează: Bethlenháza/Becliza/Bethausen, Gizellafalva/Ghizela, Nagybodófalva/Bodo, Ótelek/Otelec, Ötvösd/Otvești, Simonyifalva/Satul Nou, Szapáryfalva/Țipari, Szapáryliget/Țipar, Újszentes/Dumbrăvița. În aceste localități, trăiau în 1910 deja 17.032 de locuitori (dintre aceștia, 13 173 de maghiari). Tot aici, încă șaisprezece localități s-au extins cu colonizări maghiare mai importante: numeric, în anul 1880 trăiau 12 061, în 1910 – 23.049 de persoane, dintre care 10 208 maghiari, față de 1 953, cîți existau în 1880.

Expansiunea asimilaționistă a limbii maghiare o putem urmări pînă la un anumit punct pe baza statisticilor demografice confesionale, comparîndu-le cu situația privind creșterea numerică pe confesiuni a persoanelor cu limba maternă maghiară. Vezi tabelul nr. 4.

Tabelul 4.
Evoluția numărului de credincioși ai unor confesiuni
pe teritoriul de azi al Transilvaniei între 1900 și 1910
(Mii persoane)

	Total	Ortodocși	Greco catolici	Romano catolici	Reformați	Evanghelici	Unitarieni	Izraeliți	Alții
1900	4874,8	1704,2	1143,3	918,3	631,4	251,5	65,0	158,7	2,4
1910	5261,1	1807,1	1245,3	995,2	695,1	262,4	68,8	182,5	4,7
Din care persoane cu limba maternă maghiară									
1900	1438,4	20,9	63,3	530,9	622,6	30,7	64,5	104,3	1,2
1910	1662,8	25,1	82,0	632,1	686,0	35,6	68,0	132,1	1,9
Creștere reală, din care persoane cu limba maternă maghiară									
	386,3	102,9	102,0	76,9	63,7	10,9	3,8	23,8	2,3
	224,4	4,2	18,7	101,2	63,4	4,9	3,5	27,8	0,7
Sporul natural la nivelul confesiunilor (medie anuală, miimi)*									
1900–1910	9,4	7,5	11,2	11,4	10,5	8,3	9,3	18,5	-7,3
Creșterea reală a numărului persoanelor cu limba maternă maghiară care făceau parte din confesiunile respective (medie anuală, miimi)									
1900–1910	14,5	18,5	25,7	17,4	9,7	14,9	5,3	23,5	42,2

* Pe teritoriul integral al județelor care au intrat în componența României; în ce-i privește pe evanghelici, excluzînd din calcul județele Torontal și Cenad, iar în ce-i privește pe izraeliți partea Maramureșului care n-a intrat în componența României.

Studiind acest tabel, apare limpede din prima clipă că ritmul real de creștere a numărului persoanelor cu limba maternă maghiară depășește rata sporului natural al respectivei confesiuni în toate cazurile în care nu e vorba expres de Biserici maghiare. Putem admite un surplus migraționist sau convertiri doar în cazul romano-catolicilor și al evanghelicilor, în ce privește confesiunile de rit răsăritean, ca și la izraeliți creșterile datorîndu-se mai curînd procesului de asimilare. Conform mărturiei cifrelor detaliate la nivel de localitate, limba maghiară a cîștigat teren în rîndurile credincioșilor greco-catolici din zona rîului Ér, din județele Satu Mare și Ugocea, în rîndurile romano-catolicilor șvabi din ținutul Carei–Satu Mare și din Banat, ca și, în general, printre credincioșii izraeliți.

Pornind de la realitățile reci ale statisticii, nu ne poate surprinde faptul că furtuna provocată de schimbarea autorității statale a luat mai tîrziu cu sine (chiar și în înțelesul strict al cuvîntului) o parte a plusului de populație înregistrat peste sporul natural în beneficiul maghiarimii. Din punct de vedere teritorial, acest fenomen a influențat în primul rînd județele aflate de-a lungul frontierei și centrele de migrație importante, dar noua situație a modificat datele în cazul tuturor ținuturilor unde trăiau credincioșii de alte confesiuni ale comunității celor cu limba maternă maghiară. În acest fel, recensămintele românești au reprodus cu precădere situațiile din deceniile de dinaintea recensămîntului din anul 1910. Putem spune că poate cel mai echilibrat din punct de vedere statistic este ținutul de margine al fostei Ungarii, în Transilvania istorică.

Timpul oprit o dată cu cutremurul declanșat de primul război mondial, ieșit apoi din nou din făgaș în cel de al doilea război mondial la drept vorbind a început din nou să curgă după recensămîntul din anul 1956 – de data aceasta, nestăvilit. Adevărata reasezare a raporturilor de forțe

de natură etnică, pînă atunci tulburate, dar – cel puțin în privința celor maghiaro-române – destinsse mai degrabă doar pe liniile de ruptură anterioare, a avut loc de atunci încolo. După cum putem observa, în 1956 maghiarii – pentru prima oară într-un recensămînt românesc – aproape că au atins din nou efectivul înregistrat în 1910. Proporția lor demografică sub aspectul naționalității a mai și crescut (față de 1930), după cum nici sub aspectul limbii materne n-a scăzut sub cea mai joasă valoare de pînă atunci (cea din 1880). Pozițiile lor nord-transilvănene au rămas, față de situația din anul 1930, neschimbate chiar și la orașe, ba în mai multe locuri s-au întărit evident. Procentul de români atinse se cu această ocazie două treimi. Consolidarea proporției lor în acel moment se poate explica în primul rînd prin răspîndirea lor „intensivă”, adică prin umplerea golurilor lăsate de cei plecați (sau expulzați) din Transilvania în grupuri mari, dar nu în mase compacte. În esență, s-au extins în noi zone din județele sudice, de-a lungul „axului industrial” tradițional, respectiv în localitățile germane care în acea perioadă începuseră să se golească (cu deosebire în Banat, respectiv în nordul Transilvaniei, mai ales în regiunea Bistrița–Reghin). Această extindere în teritoriu n-a avut loc așadar în mod expres în detrimentul maghiarilor. Sînt, firește, cunoscute și încercările de dezagregare forțată a zonelor compacte de localități maghiare. Așa sînt bunăoară colonizările strategice de interes național începute după schimbarea autorității statale, care au continuat și după cel de al doilea război mondial. În județele Arad, Bihor și Satu Mare, recensămîntul din 1966 înregistra deja în zona de frontieră 25 de astfel de localități, cu o populație totală de 14.950 de locuitori (din care 13.804 români).

Procesele spectaculoase care au avut loc de la recensămîntul din 1956 încolo pot fi urmărite prin analizarea cifrelor globale. Evaluarea și inventarierea la toate nivelurile ale schimbărilor petrecute vor putea fi posibile după cunoașterea detaliilor recensămîntului din anul 1992. Ducerea responsabilă la bun sfîrșit a acestei analize se poate realiza doar prin compararea teoremată a datelor; tocmai de aceea, n-are rost să tragem de pe acum concluzii în privința unor rezultate pe care încă nu le cunoaștem. Singurul lucru sigur e că schimbările irevocabile amintite în partea introductivă nu pot fi explicate decît laolaltă *cu fenomenul urbanizării și al mișcărilor migratorii* de proporții incredibile, ce pot fi eventual puse în paralel cu procesele de modernizare de la sfîrșitul secolului trecut și începutul secolului nostru, dar cu care nu pot fi în nici un chip comparate. Căci caracterul acestor fenomene nu-l mai putem considera pur și simplu difuz. Putem afirma fără nici o stridență deosebită că a avut loc sub ochii noștri o extensivă, ba chiar în mod expres expansivă „ocupare de spațiu vital”.

Merită să privim aceste fenomene într-un context cronologic mai larg. Concentrarea teritorială tot mai pronunțată a acestei populații poate fi urmărită în tabelul nr.5.

Tabelul 5.
Evoluția numărului, efectivului și a proporțiilor etnice
ale orașelor transilvănene între 1880 și 1992

Anul	Număr de orașe	Efectivul populației (mii persoane)	Procentul populației orășenești	Proporția etnică (procente)			
				Români	Maghiari	Germani	Alții
1880	42	390,7	9,7	19,1	54,4	21,2	5,3
1900	38	557,9	11,4	18,6	60,1	18,0	3,3
1910	41	682,6	13,0	17,7	64,6	15,4	2,3
1920	40	721,5	14,1	25,2	45,8	14,6	14,4
1930	49	963,4	17,4	34,4	44,8	13,5	7,3
1941	50	1153,6	19,6	34,2	47,5	11,9	6,4
1948	52	1118,9	19,4	50,2	39,0	7,2	3,6
1956	79	1753,8	28,1	56,4	33,8	8,3	1,5
1966	90	2379,4	35,3	64,6	27,7	6,7	1,0
1977	112	3558,7	47,4	69,3	23,8	4,8	2,1
1992	118	4429,7	57,4	75,6	20,3	1,6	2,5

1880–1910, 1930, 1948–1966: limba maternă; 1920, 1941, 1977, 1992: naționalitate

Cifrele oglindesc răsturnarea treptată în mediul urban al proporțiilor determinante la nivel de naționalități. Din cifre, reiese că acest proces – firesc în anumite locuri și în anumite limite ca urmare a situației geopolitice a regiunii – a luat în ultimele decenii un avânt care întrece tot ce s-a petrecut anterior și care în nici un caz nu mai poate fi încadrat sub specia necesității; la baza avalanșei de prefaceri ale structurilor etnice, zguduite în urma schimbării în mai multe rînduri a autorității statale, a stat explozia de orașe din cadrul „celeia de a doua urbanizări” ce-și are rădăcinile în dezvoltarea industrială forțată.

Sporirea populației zonelor cu urbanizare rapidă se datorează în primul rînd stabilirii pe cale administrativă de noi orașe, extinderii teritoriului ocupat de acestea și/sau afluxului spre oraș a populației de la sate; rezervele interne ale sporului natural joacă multă vreme în acest proces un rol secundar. Cauzele creșterii în acest secol a populației transilvănene urbane sînt trecute în revistă în tabelul nr.6.

Tabelul 6.
Sursele de creștere a populației urbane în Transilvania în secolul al XX-lea
(În mii persoane)

Perioada	Creștere reală	Creștere naturală	Sold migratoriu	Orașe noi, extinderea suprafețelor orașelor, comasare
1901–1910	124,6	21,7	79,8	23,1
1911–1920	39,0	-12,5	55,6	-4,1
1921–1930	241,9	18,9	132,3	90,7
1931–1941	190,2	7,3	168,0	14,9
1941–1948	-34,7	...	...	-1,8
1948–1956	634,9	...	...	243,1
1956–1966	625,5	136,8	351,3	137,5
1966–1972	623,3	...	...	240,6
1972–1977	556,0	150,0	406,0	–
1977–1985	740,3	280,4	459,9	–
1985–1992	130,7	160,0	-88,5	59,2

Culegere cursivă: valori estimate

Ritmul urbanizării poate fi calificat ca dinamic încă din primul deceniu al secolului; măsura acestei creșteri e mai modestă decît cea de mai tîrziu doar datorită numărului mai mic de formațiuni urbane noi. Aproximativ două treimi ale acestei creșteri se datorează mișcărilor migratorii spre orașe; raportul dintre creșterea migratorie și sporul natural a fost de 4:1. În ce privește creșterea numerică a populației urbane, populația maghiară în cadrul acesteia a cunoscut o creștere cu 100,8 mii de persoane (81,0 la sută), iar, dacă se scad orașele nou-apărute, cu 88,0 mii de persoane (86,6 la sută); sporul natural al acestei populații s-a ridicat la 22,6 mii de persoane. Soldul celor două cifre ne arată cîștigul demografic de natură migratorie, respectiv asimilativă populației maghiare. Prefacerile ce au urmat schimbării autorității statale la nivelul proporțiilor etnice poate fi trecut în contul procesului de reasimilare forțată. (Înregistrarea de date din 1920 de pildă a înscris populația urbană izraelită de 91,1 mii de persoane în cea mai mare parte cu limba maternă maghiara ca fiind de naționalitate evreiască.) Și-au avut însă rolul lor și fenomene ca refugierea, schimbarea aparatului de stat, a păturii de funcționari și de liber-profesioniști, afluxul spre oraș al populației românești. Populația localităților ridicate în acea perioadă la rang de oraș era și așa, în cea mai mare parte, românească, respectiv eterogenă. O parte a cîștigului demografic de natură migratorie din perioada 1931–1941 e vremelnic, căci cuprinde și numărul celor care au fost obligați, în urma arbitrajului de la Viena, să plece, ca și, în cea mai mare măsură, al refugiaților plasați în orașe, de ambele părți. Semnul unei schimbări durabile însă e faptul că partea cea mai importantă (53,5%) din mișcările migratorii înregistrate în acest deceniu s-a stabilizat în fișia îngustă din sudul Transilvaniei, mai exact în orașele din județele Brașov, Sibiu, Hunedoara, Caraș-Severin, Timiș-Torontal și Arad.

Între direcțiile procesului de urbanizare din perioada de pace de dinaintea primului război mondial și din cea de după cel de al doilea război mondial – perioade comparabile în fond – găsim asemănări evidente în ce privește procentele totale. În ambele cazuri, *persoanele aparținând națiunii dominante au participat într-o proporție mult superioară proporției lor numerice existente* la nivelul orașelor. Participarea maghiarilor la sporirea populației orașelor între 1901 și 1910 a fost – făcând socotelile după aceeași împărțire administrativă – de 86,6%, în timp ce participarea românilor a fost între 1956 și 1966 de 88,5%, între 1966 și 1977 de 87,3%, iar între 1977 și 1992 de – de-acum – 97,3%. Conform expresiei folosite de istoricii noștri, la sfârșitul secolului trecut și începutul secolului nostru orașele au constituit un „furnal al maghiarizării”. Putem considera că această constatare referitoare la predominanța limbii de stat – valabilă și sub aspectele ei demografice – corespunde și situației care a urmat, căci în zilele noastre orașele transilvănene au devenit, în cea mai mare parte, „furnale ale românizării”. Singura deosebire – care nu trebuie pierdută din vedere – este abaterea *la nivelul ordinilor de mărime*. Deoarece creșterea populației urbane în primul deceniu al secolului – dincolo de procesul apariției de noi orașe – a fost de doar 101,6 mii, în timp ce acest număr s-a ridicat în decursul celor zece ani de după 1956 la 488,0 mii, în următorii zece ani la 938,7 mii, iar pînă în 1992 la 811,8 mii! Această uriașă creștere – care, cel puțin pînă la mijlocul anilor '80, a fost într-o proporție de două treimi rezultatul fluxului populației spre oraș – se datorează nu în ultimă instanță faptului că în deceniile care au urmat anului 1956 *Transilvania a devenit tot mai mult ținta migrației excedentului de populație de dincolo de Carpați*. Această tendință se poate constata din situația pe regiuni a soldului migratoriu (tabelul nr.7).

Tabelul 7.
Soldul migratoriu
(În mii de persoane)

Perioada*	În țară	Dincolo de Carpați	În Transilvania
1901–1910	...	...	-89,7
1911–1920**	...	...	-265,9
1921–1930	...	...	-67,8
1931–1941	+134,6	+158,9	-24,3
1941–1948**	-625,9	-351,0	-274,9
1948–1955	-130,2	...	...
1956–1965	-139,7	-166,5	+26,8
1966–1976	-69,2	-142,5	+73,3
1977–1989	-233,2	-251,4	+18,2
1989–1991	-493,8	-142,5	-351,3

* Pentru stabilirea soldului migratoriu, am luat ca bază efectivul populației la 1 ianuarie (recensămintele din 1941, 1977 și 1992, iar în 1989 de la mijlocul anului).

** Soldul imigrării în și al emigrării din regiune + pierderile de vieți omenești în timpul războiului.

Evidențele oficiale de la cel de al doilea război mondial încoace vorbesc despre pierderi migratorii permanente la nivel de țară. (Pierdere arătată de Oficiul de Statistică nu corespunde în unele perioade cu numărul celor plecați efectiv din țară. Acest număr – din cauza cifrelor posibil înfrumusețate ale evidențelor organelor de interne – este pînă la mijlocul anului 1989 mai mare decît soldul migratoriu negativ, după aceea însă e substanțial mai mic. Pierdere statistică acumulată în ultimii doi ani și jumătate trebuie s-o considerăm aproximativă, deoarece cam un sfert s-a scurs din țară încă din anii anteriori.) Între 1956 și 1989, minusul migratoriu al populației din „Regat” depășește valoarea înregistrată la nivel național. Bilanțul demografic al populației în regiunile intracarpătice însă arată un excedent migratoriu, cu toate că o parte însemnată a emigranților au plecat tocmai de pe teritoriul Transilvaniei. Locul lor a fost luat bineînțeles de persoane sosite din vechiul Regat. Luînd în considerare acest lucru, putem aprecia că plusul imigraționist din „Regat” a fost între 1956 și 1965 de 65 de mii, iar între 1966 și 1976 de 120–125 de mii, adică, incontestabil, dublul soldului migratoriu pozitiv. Numărul persoanelor sosite în Transilvania e mai mare decît cifrele de mai sus, deoarece îi

cuprinde și pe regătenii care s-au mutat în locul celor plecați din Transilvania în ținuturile extracarpătice.

Ne putem face o imagine despre ponderea reală a populației regătene prezente în Transilvania, despre însemnătatea ei demografică directă (și indirectă) pe baza statisticilor referitoare la locul de naștere înregistrate cu ocazia recensămintelor (tabelul nr.8.)

Tabelul 8.
Populația Transilvaniei după locul nașterii și localitatea de domiciliu (1930, 1966, 1977)
(Mii persoane, %)

Anul	Totalul populației	Persoane născute în localitatea unde au domiciliul		Persoane născute în altă parte, decât localitatea de domiciliu							
				în același județ		în alt loc din Transilvania		în afara Transilvaniei		în alte locuri*	
1930											
Total	5548,4	4105,4	74,0	788,7	14,2	414,8	7,5	68,7	1,2	170,8	3,1
Urban	963,4	400,2	41,5	215,5	22,4	214,5	22,4	44,5	4,6	88,7	9,2
1966											
Total	6719,6	4333,9	64,5	1078,8	16,1	791,4	11,8	397,4	5,9	118,1	1,7
Urban**	2619,9	1075,9	41,1	617,2	23,5	542,5	20,7	304,2	11,6	80,1	3,1
1977											
Total	7500,2	4640,7	61,9	1329,2	17,7	916,3	12,2	532,9	7,1	81,1	1,1
Urban	3558,7	1499,9	42,1	892,0	25,1	672,5	18,9	435,2	12,2	59,1	1,7

* Persoane născute în străinătate, respectiv care nu au declarat unde s-a născut

** Conform împărțirii administrative intrate în vigoare în 1968

După cum se poate vedea, în 1930 trăiau în Transilvania 68.650 de regăteni. Două decenii și jumătate mai târziu, această cifră a crescut la 397 373 de persoane, iar după alți unsprezece ani la 532 905. În același timp, în 1930 în ținuturile de dincolo de Carpați au fost înregistrate 176 381, în 1966 240 805, iar în 1977 289 791 de persoane născute în Transilvania. Adică soldul migratoriu al zonelor transilvănene a fost încă negativ în 1930, dar în perioada următoare ținuturile intracarpătice vor înregistra un câștig demografic de natură migratorie cu valori în 1966 de 156 568, iar în 1977 de 243 114 de persoane. Tabloul poate fi nuanțat în continuare, dacă ținem seama de datele anului 1966, de o pilduitoare bogăție care sectorizează, și la nivelul factorului timp, mișcările interne de populație petrecute pînă atunci (vezi tabelul nr. 9)

Tabelul 9.
Aspecte cronologice ale fenomenului de schimbare
a localității de domiciliu conform statisticii natalității
realizate cu ocazia recensământului din 1966

Și-a schimbat localitatea de domiciliu	Înainte de 1945	Între 1945–1966	Nu au declarat
Persoane care și-au schimbat localitatea de domiciliu, total			
Trăiește în Transilvania, s-a născut în „Regat”	33 425	344 802	19 146
S-a născut în Transilvania, trăiește în „Regat”	77 069	148 422	15 314
Soldul migrației interne	-43 644	196 380	3 832
Trăiește în Transilvania, s-a născut în străinătate	54 432	53 444	6 062
Din care, trăiește la oraș			
Trăiește în Transilvania, s-a născut în „Regat”	26 038	267 349	10 860
S-a născut în Transilvania, trăiește în „Regat”	70 532	119 769	10 034
Soldul migrației interne	-44 494	147 580	826
Trăiește în Transilvania, s-a născut în străinătate	36 555	38 160	3 403

Detalierile cifrice confirmă că soldul migratoriu intern al Transilvaniei a devenit pozitiv cu adevărat după cel de al doilea război mondial, mai exact înainte de această perioadă din Transilvania s-au mutat mai mult dincolo de Carpați decât au sosit de acolo. Anul 1945 reprezintă un hotar și dintr-un alt punct de vedere: înainte de această dată, numărul celor născuți în străinătate și care trăiau în Transilvania îi cuprinde și pe cei plecați cândva din Ungaria, însă după 1945 îi cuprinde aproape în totalitate pe cei veniți din ținuturile de dincolo de Prut ale României de altădată. Numărul celor de dincolo de Carpați stabiliți între 1 ianuarie 1945 și 15 martie 1966 în Transilvania a fost de aproximativ 345 de mii, în timp ce numărul celor plecați din Transilvania în alte regiuni ale țării abia dacă a atins 150 de mii. Diferența dintre cele două cifre, mai exact câștigul demografic net intern de natură migratorie înregistrată de situația referitoare la locul nașterii a fost, în cele două decenii ce au urmat celui de al doilea război mondial, de aproape 200 de mii de persoane, ba chiar, dacă ținem seama și de cei născuți în străinătate, în majoritate de dincolo de Prut, ca și, dintre cei sosiți aici, de persoanele decedate pînă în momentul desfășurării recensămîntului și de cei care n-au făcut declarații, putem afirma liniștit că numărul lor depășește 300 de mii și, similar se apropie și la oraș de un sfert de milion.

Statistica privitoare la locul de baștină a recensămîntului din 1977 ne permite să deducem cît din masa persoanelor care au migrat dintr-o parte a țării în alta este cuantumul care revine perioadei de peste un deceniu trecute de la recensămîntul anterior. Între recensămîntul din 1966 și cel din 1977, numărul regășenilor care trăiau în Transilvania a crescut cu 135 532 de persoane. Pentru a stabili numărul persoanelor venite și stabilite în Transilvania, nu e îndeajuns să arătăm soldul existent între cele două recensăminte, ci trebuie să ținem seama și de numărul persoanelor decedate între timp. Socotind 10,2 decese la mia de locuitori anual, rezultă exact a zecea parte din totalul imigranților. Pe baza calculului referențial, constatăm că între 1966 și 1977 aproximativ 183 de mii de persoane au venit de dincolo de Carpați în Transilvania. În mod similar, în aceeași perioadă se poate aprecia că numărul celor care s-au mutat din Transilvania în Regat a fost de 74 de mii. Diferența dintre cele două cifre e de aproape 110 mii de persoane. În afară de aceasta – ținînd seama de disproporțiile la nivel de naționalități existente în procesul schimbului de populație între regiunile țării – se poate constata un excedent de populație în beneficiul românilor.

După recensămîntul din 1977, fluxul dinspre „Regat” s-a accelerat. Exodul germanilor a căpătat proporții de masă, iar emigrarea maghiarilor s-a amplificat, astfel încît numărul celor care au părăsit țara a fost de trei ori mai mare pînă în iulie 1989, în comparație cu deceniul anterior; în același timp, a crescut în continuare soldul negativ înregistrat la nivelul mișcărilor migratorii dincolo de Carpați. Această mișcare – avînd în vedere compoziția națională a emigranților – s-a orientat de-acum cu precădere spre ocuparea locului rămas gol al celor care părăseau Transilvania, astfel încît numărul regășenilor stabiliți în acești doisprezece ani și jumătate trebuie să fi fost de cel puțin 200–250 de mii de persoane. Adăugînd acest câștig demografic de natură migratorie pe care l-am dedus mai sus la situația cifică din înregistrările privitoare la locul nașterii realizate în cadrul recensămîntului din 1977, punîndu-i la socoteală și pe cei sosiți în locul celor plecați dincolo de Carpați, *numărul regășenilor care trăiau în Transilvania în 1989 poate fi apreciat la 700–800 de mii.* Această cifră e inferioară estimărilor, care – prin folosirea cu multă larghețe a surselor, uneori cu o evidentă exagerare de natură publicistică – socotesc că numărul românilor „colonizați” în Transilvania e de un milion-un milion și jumătate, ba chiar de un milion și jumătate-două milioane, cu toate că la aceasta contribuie și faptul că statistica privind locul de naștere nu-i ia în calcul în mod expres pe cei decedați între timp, pe cei care, după ce și-au schimbat de mai multe ori localitatea de domiciliu, revin în locurile de baștină ori pe copiii nou-născuți ai celor stabiliți de curînd în zonă. În orice caz, putem afirma că de-a lungul timpului, ca urmare a pierderilor de vieți omenești cauzate de război, a nenumăratelor valuri de refugiați și a emigrării continue, românii au reușit, în cea mai mare parte, să acopere deficitul (demografic) înregistrat în Transilvania de elementul etnic neromânesc ce cele peste 1 milion persoane sosite în ultimele decenii de dincolo de Carpați. Lucru valabil nu atît la nivelul riguroaselor criterii de „contabilizare” statistică – deoarece, scăzîndu-i pe cei plecați și stabiliți în Regat, sporul migratoriu estimativ înregistrat în Transilvania e sub o jumătate de milion –, cît, în orice caz, la nivelul prezenței lor fizice (și ca mentalitate).

Este – după cum reiese și din statistica privitoare la locul nașterii elaborată în cadrul recensămîntului din anul 1977 – un fenomen în cea mai mare parte urban. Mobilitatea geografică e un

proces nu pur și simplu interzonal, ci se desfășoară între diferite tipuri de așezări, fiind direcționată cu precădere pe relația rural-urban. Urmează de aici că schimbul de populație care are loc între tipuri similare de așezări și în cadrul migrației dintre diferite regiuni ale țării este relativ scăzut. Datele pe care le avem la dispoziție nu ne permit din păcate o analiză mai detaliată în acest sens. Putem presupune însă, pe bună dreptate, pornind de la mediile statistice la nivel național, că mișcările centrifuge ale populației i-au antrenat dincolo de Carpați cu precădere pe cei de la sate, în timp ce forțele centripete i-au atras mai ales la oraș pe cei sosiți în Transilvania. Ca urmare a schimbărilor intervenite din această cauză, sporul migratoriu net înregistrat în orașele din Transilvania se poate să fi atins sau să fi depășit în anumite perioade soldul pozitiv înregistrat de balanța migrației interne a populației din Transilvania. Astfel, cam a cincea parte a sporului migratoriu înregistrat de orașele transilvănene în perioada 1956–1977 și aproape o treime în perioada 1977–1985 le putem considera ca originare de dincolo de Carpați. Excedentul imigraționist regătean – care, din perspectiva întregului, pare un aport fragmentar – este așadar, la o analiză specifică în secțiune teritorială, un câștig demn de luat în considerare, iar pe alocuri de-a dreptul considerabil. În 1977 de exemplu, 33,2% dintre locuitorii orașelor din județul Brașov, 23,4% din județul Hunedoara și 16,2% din județul Timiș erau regățeni. Acest aspect arată în același timp că procesul de strămutare de dincolo de Carpați s-a concentrat în primul rând în sudul Transilvaniei. Peste 80 la sută dintre persoanele originare din „Regat” au fost înregistrate în cele trei județe amintite, ca și în Caraș-Severin, Sibiu și Arad. Deși liniile de migrație din cadrul fenomenului intern al schimbării localității de domiciliu s-au întins în general de la un capăt la altul al țării, asupra zonelor cu surplus demografic de dincolo de Carpați a acționat cu precădere forța de atracție a județelor transilvănene învecinate (mai nou, a județului Cluj), respectiv a centrelor industriale amintite mai sus. Până la această dată, procesul de stabilire a populației regățene – exceptând județele Harghita și Covasna – n-a exercitat decât o influență indirectă asupra evoluției structurii etnice a orașelor cunoscute în general ca tradițional de spiritualitate maghiară (Cei născuți în „Regat” au reprezentat 4 la sută din locuitorii orașelor nord-transilvănene, constituind doar 7 la sută din populația românească de aici.) Știm însă din anumite indicii că după 1977 procesul întîrziat al urbanizării a fost însoțit de o politică de colonizare agresivă ce viza orașele nord-transilvănene și care nu mai putea fi explicată prin motive economice. Una din principalele zone care alimentează migrația rămîne în continuare salba de comune românești din jurul acestor orașe, efectivul demografic al localităților respective fiind sporit într-o proporție mai însemnată decât în perioadele anterioare de cei sosiți din regiunile extratransilvănene. În ținuturile secuiești e un lucru cert că dintre cei sosiți în această perioadă din alte județe majoritatea o formează cei de dincolo de Carpați.

Sînt bine cunoscute la nivelul orașelor urmările giganticului schimb de populații care a avut loc între regiunile țării și între tipurile de așezări. Firește că bilanțul obiectiv al proceselor etnodemografice ale perioadei de după 1977 nu poate fi realizat decât pe baza datelor atotcuprinzătoare ale recensămîntului din anul 1992.¹³ Cu siguranță că nu va fi lipsită de interes nici analiza mai detaliată a raporturilor demografice ale așezărilor (și nu doar sub aspectul lor de rezervă emisivă de populație) integrate în procesele migratorii. Evidențiem un singur aspect interesant, asupra căruia a atras atenția dr. József László nu demult. În așezările locuite anterior de sași și lăsate în paragină, s-au stabilit țigani. Se pare că a sosit vremea ca populația țigănească, pentru prima oară în istoria Europei, să alcătuiască zone etnice relativ compacte. Dacă procesul continuă, „putem deveni martorii apariției unui nou spațiu cultural de sorginte orientală” în această zonă.¹⁴

În încheiere, legat de ideea de mai sus, merită să zăbovim puțin asupra sferei de probleme referitoare la un fenomen ce nu poate fi cuantificat la nivelul unor cifre etnice brute. În statistica privitoare la naționalități, țiganii sînt considerați o populație „care disimulează”. Lucru valabil și în cazul recensămîntului de acum, care le-a înregistrat prezența într-un număr cu mult mai mare decât oricînd, statisticienii români înșiși însă atrăgînd atenția că această cifră e cu siguranță departe de adevăr și că probabil nici că o s-o putem afla vreodată. Au existat cu ocazia recensămîntului și situații cînd familiile de țigani au atras foarte serios atenția recenzorilor, neîncrezători, de multe ori pe un ton violent, să se înregistreze naționalitatea (de cele mai multe ori, română sau maghiară) dictată de ei.¹⁵ Desigur că acest lucru conduce la nivelarea datelor, într-o anumită măsură la omogenizarea coloanelor de cifre referitoare la aspectul etnic. Această tendință e întărită de faptul că pătri cu dublă ascendență identitară, anterior cu o pondere însemnată (ca, bunăoară, evreii), lipsesc azi chiar și fizic de pe paleta transilvăneană. Această pierdere e în primul rînd a maghiarilor, ca nefiind atenuată, ci mai curînd

sporită de apariția de noi persoane cu dublă ascendență identitară. Tocmai de aceea, după rezultatele preliminare, dezamăgitoare, am așteptat cu un interes sporit cifrele privind limba maternă, căci am sperat că acestea vor fi substanțial superioare și că astfel interferențele interetnice constatate vor schița într-o perspectivă largă sfera persoanelor de altă limbă maternă sau de altă naționalitate, cu ascendență identitară maghiar-transilvăneană. Datele publicate între timp nu modifică însă în mod deosebit situația generală sugerată de cifrele preliminare. Principalele date privind aderențele interetnice ale populației maghiare din Transilvania sînt rezumate în tabelul nr. 10, comparativ cu recensămintele anterioare.

Tabelul 10. Legăturile interetnice ale populației maghiare din Transilvania
așa cum apar în datele transmise de ultimele recensăminte
(În mii persoane)

Anul	Cu limba maternă maghiară	Din care, de altă naționalitate	De naționalitate maghiară	Din care, cu altă limbă maternă	Diferența dintre datele privitoare la limba maternă și naționalitate
1956	1616,2	76,2	1558,6	18,6	57,6
1966	1626,1	43,5	1597,8	15,2	28,3
1992	1619,7	46,6	1603,9	30,8	15,8

Tabelul, se poate spune, e liniștitor, căci, la prima vedere, oferă imaginea unei naționalități „structurate” în decursul timpului, care e în cea mai mare parte omogenă, declarîndu-se maghiară în toate împrejurările. Știm însă că în ce privește stratificarea, definirea politică, condițiile de viață, aria de răspîndire geografică nu e nici pe departe atît de monolitică, dimpotrivă, e vorba de o comunitate națională vulnerabilă în multe puncte. Cunoscînd acest lucru, cifrele modeste ale interferențelor interetnice sînt mai curînd neliniștitoare, oferindu-ne imaginea unei erodări naționale dificil de urmărit procesual, cel mult previzibile prin aceste fragmentări prezentate la fiecare recensămînt. Cel mai verosimil însă este că și de data aceasta, ca de altfel mereu, putem ajunge la concluzii uneori liniștitoare, iar alteori neliniștitoare doar angajîndu-ne pe liniile (de forță) ale structurilor caracteristice – la nivel social și spațial – ale populației maghiare din Transilvania.

Oare încetul cu încetul se va putea spune și despre maghiarii din Transilvania că sînt o naționalitate „care disimulează”? Ori poate trebuie să ne revizuim părerile pe care le-am considerat cît se poate de fundamentate și de care agățîndu-ne n-am făcut la urma urmei decît să amînam pînă acum confruntarea cu adevărata realitate? Oricum ar fi, sperăm că aprofundarea cifrelor conținute în volumele de date ale noului recensămînt ne va ajuta să apreciem situația de fapt într-o concepție mai realistă, liberă de vechi automatisme.

Note

¹ Árpád E. Varga, Népszámlálások a jelenkori Erdély területén, Budapest, 1992, pp.161–167.

² Károly R. Nyárády, Erdély népességének etnikai és vallási tagozódása a magyar államalapítástól a dualizmus koráig, KSH Népeségstudományi Kutató Intézetének történeti demográfiai füzetek nr. 3, Budapest, 1987, pp. 7–55.

³ Károly R. Nyárády, Az 1977. évi romániai népszámlálás eredményeinek kiértékelése, különös tekintettel a nemzetiségi és anyanyelvi viszonyokra. Manuscris elaborat pentru Institutul de Externe, Budapest, 1983, p.84.

⁴ András Klinger, Erdély népessége anyanyelvi összetételének alakulása, in Statisztikai Szemle nr.10/1991, pp.813–835.

⁵ László Sebők, A romániai magyarok száma a népszámlálások és egyéb statisztikák szerint, in Századok nr.3–4/1992, pp.382–401.

⁶ Zoltán Dávid, Szlovákia és Románia vallási megoszlása az 1991. és 1992. évi népszámlálás szerint, in Hitel nr. 2/1993, pp.88–93. Körbetekintés. A szomszédos országokban élő magyarok 1992-ben. III. Románia, in Magyar Szemle, nr. 6/1993, pp. 651–660.

- ⁷ nr. 7/1992 din Statisztikai Szemle publică o instructivă culegere de texte și un îndreptar bibliografic al literaturii statistice privitoare la naționalitățile din Ungaria, legat de studiul lui Róbert Horváth intitulat A nemzetiségi és a nemzeti kisebbségi statisztikai módszertana.
- ⁸ Viktor Karády: Egyenlőtlen elmagyarosodás, avagy hogyan vált Magyarország magyar nyelvű országgá?, in Századvég nr.2/1990, p.11.
- ⁹ F. Burgdörfer, Recensământul general al României din 1941. Dare de seamă, in Analele Institutului Statistic al României, vol. I, București, 1942, p.327. Sabin Manuilă, Die volkspolitischen Folgen der Teilung Siebenbürgens, București, 1941, pp.45–46.
- ¹⁰ Sabin Manuilă, op. cit., p.15.
- ¹¹ Zoltán Dávid, A magyar nemzetiségi statisztika múltja és jelene, in Valóság nr.8/1980, p.90.
- ¹² A Magyar szent korona országainak 1910. évi népszámlálása. 6. r. Végeredmények összefoglalása, Magyar Statisztikai Közlemények, serie nouă, vol. 64, Budapesta, 1920, p.27.
- ¹³ Pentru o abordare mai detaliată – care analizează și statistica privitoare la locul nașterii din cadrul recensământului din anul 1992 – a proceselor de migrație, urbanizare și etnice, vezi Árpád E. Varga, Városodás, vándorlás, nemzetiség. Adatok és szempontok az erdélyi városi térségek etnikai arculatváltásának vizsgálatához, in Erdélyi Szemle nr. 5/6/1994.
- ¹⁴ József László, Időzített bombák. Gondolatok népesedésünk jövőjéről (2), in A Hét nr. 39, p.9.
- ¹⁵ Vasile Ghețau, Mai mult decât o simplă numărare, in Azi, 7 iulie 1992.